

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

**КОНСТИТУЦИЈАВИЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ,
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФУҚАРОЛИГИНИ ТИКЛАШГА ДОИР МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИК НОРМАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	8
2. УМИДУЛЛАЕВ Қахрамон Усманович ИЖРО ЭТУВЧИ ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШДА ЖАМОАТЧИЛИК ИШТИРОҚИНИ ТАЪМИНЛАШ – ДАВР ТАЛАБИ	14
3. ХОЛМЎМИНОВ Жуманазар Тоштемирович СУВДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	20
4. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна “ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАР” ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ “СУБЪЕКТИВ ҲУҚУҚЛАР” БИЛАН НИСБАТИ	31

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

5. БОЛТАЕВ Мансуржон Сотиволдиевич ИХТИЁРИЙ ТИББИЙ СУҒУРТА ШАРТНОМАСИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	37
6. КАЛАНДАРОВА Маликаҳон Пирназаровна ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИ ТИЗИМИДА СМАРТ-КОНТРАКТЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ДОКТРИНАЛ КОНЦЕПЦИЯСИ	45
7. БАБАЕВ Джахонгир Исмаилбекович ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДА ТУЗИЛГАН ШАРТНОМАЛАР ОРҚАЛИ ИСТЕЪМОЛЧИГА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАРНИ ҚОПЛАШГА НИСБАТАН ҚЎЛЛАНИЛАДИГАН ҲУҚУҚНИ АНИҚЛАШ	51

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ИШАНХОДЖАЕВ Саидахмад Акрамович ЎЗБЕКИСТОНДА МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИГА ОИД МЕХАНИЗМЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ОИД АЙРИМ МАСАЛАЛАР	59
--	----

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

9. ИБРОҲИМОВА Зулхумор Солиҳ қизи ОИЛАГА ҚАРШИ АЙРИМ ЖИНОЯТЛАРНИНГ СУБЪЕКТИВ ТОМОНИ МОТИВИДАГИ “ПАСТ НИЯТ” ТУШУНЧАСИ	65
10. РАХИМХЎЖАЕВ Рустам Нишонхўжаевич ЎЗБЕКИСТОНДА ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ТАДБИРЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ РИВОЖЛАНИШИ	71
11. ХАСАНОВ Шавкатбек Хайбатуллаевич, РОМАДАНОВА Таисия Александровна ТРАСОЛОГИК-МЕХАНОСКОПИК ЭКСПЕРТИЗАЛАРНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ	77
10. АБДУҚОДИРОВА Шахноза Абдуқодир қизи СУД ЭКСПЕРТЛАРИНИНГ ХАТОЛАРИ ВА УЛАРНИ БАРАТАРАФ ҚИЛИШ ЙЎЛЛАРИ БЎЙИЧА АЙРИМ ФИКРЛАР	82

12. САИДОВА Лола Абдувахидовна МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА ДОСТИЖЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВНОПРАВИА И НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА В ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИИ.....	88
13. РАСУЛОВ Журабек Абдусамиевич МЕҲНАТГА МАЖБУРЛАШ: “МАЖБУРИЙ МЕҲНАТ” ВА “ЗЎРАКИ МЕҲНАТ” ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ СТАНДАРТЛАРДА ҚЎЛЛАНИЛИШИ	93
14. МАХАМАТОВ Махмуд Махаматаминович ИШ ВАҚТИ ВА ҲАҚ ТЎЛАНАДИГАН ТАЪТИЛЛАРГА ОИД ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИККА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯСИ.....	102
15.МИРХАМИДОВА Маҳиннора Нуруллаевна ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ФОРС КЎРФАЗИ МИНТАҚАСИДАГИ АРАБ ДАВЛАТЛАРИ БИЛАН ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ	108

ХУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

15. ЮНУСОВ Ҳайдарали Муратович ЮРИДИК ХИЗМАТ ВА КАСБИЙ ФАОЛИЯТ: МЕҲНАТ БОЗОРИДАГИ ИМКОНИЯТЛАР, ЮРИДИК ФАОЛИЯТ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА АДВОКАТЛИК ЛИЦЕНЗИЯСИ (АҚШ ТАЖРИБАСИ)	115
16. САЪДУЛЛАЕВ Алишер Зафар ўғли, ЗАЙНОБИДДИНОВА Фарангиз Бахтиёр қизи ЁШЛАРНИ ИШ БИЛАН ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ЖИҲАТЛАРИ: ХОРИЖИЙ АМАЛИЁТ ВА ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАР	121
15. ЮСУПОВ Жамшид Бахтиярович ЎЗБЕКИСТОНДА ЭЛЕКТРОН ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИГА ЎТИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ	131

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ХОЛМУМИНОВ Жуманазар Тоштемирович

Термиз давлат университети Юридик факультети декани,
юридик фанлар доктори, профессор
E-mail: juma_1959@inbox.ru

СУВДАН ФЙДАЛАНИШ ВА МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ХОЛМУМИНОВ Ж.Т. Сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид қонунчиликни такомиллаштиришнинг айрим масалалари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2021) Б. 20-30

 3 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-3-3>

АННОТАЦИЯ

Мақолада тарихий манбалар асосида сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид фикрлар, табиий ресурслар ичида сув-бу тирик мавжудотнинг яшаш ҳаёт манбаи эканлиги, экологик мувозанатни ва биологик хилма-хилликни сақлаб туришнинг зарурий манбаи эканлиги, унинг ҳозирги ҳолати ва долзарблиги таҳлил қилинган. Шунингдек, мустақиллик йилларида сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилик уни амалиётда қўлланиши, унинг ўзига хос хусусияти ҳам ўз ифодасини топган. Айниқса, мамлакатимизнинг географик ва экологик хусусиятлари асосида, Ўзбекистонда сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид олиб борилаётган тадбирлар, уни халқаро андозаларга мослиги, сув ва сувдан фойдаланиш соҳасига оид қонунчиликни такомиллаштириш омиллари ва унинг хусусиятлари, муаммолари тадқиқ этилган. Зеро, сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид қонунчиликни такомиллаштириш мақсадида, географик ва экологик хусусиятлар инобатга олиниб, келажакда “Сув кодекси”ни қабул қилишга оид илмий-назарий фикрлар асослантилган. Мазкур, ғояларни амалиётда янада мустақамлаш мақсадида, сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишдаги масалаларни ижобий ҳал этишга оид илмий назарий ва амалий таклиф-хулосалар берилган бўлиб, илм-фан билан узвийликда олиб бориш хусусидаги муаллифнинг асослантилган фикрлари жамланган ва ўз ифодасини топган.

Калит сўзлар: сувдан фойдаланиш, сувни муҳофаза қилиш, сув тўғрисидаги қонунчилик, сув кодекси, сув ресурсларини бошқариш, сув объектлари, Оролбўйи минтақаси, халқаро сув қонунчилиги.

ХАЛМУМИНОВ Жуманазар Таштемирович

Декан Юридического факультета Термезского государственного университета,
доктор юридических наук, профессор
E-mail: juma_1959@inbox.ru

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВ В ОБЛАСТИ ОХРАНЫ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОД

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются взгляды на использование и охрану водных ресурсов на основе

исторических источников, ее современного состояния и актуальности, исходя из того факта, что вода как природный ресурс является источником жизни для живых существ, необходимым для поддержания экологического баланса и биоразнообразия. Также, рассматривается национальное законодательство об использовании и охране воды за годы независимости, его практическое применение и специфика. В частности, исходя из географических и экологических особенностей страны, исследуются осуществляемые меры Узбекистаном по использованию и охране водных ресурсов, соответствие их международным стандартам, факторы совершенствования национального законодательства в области водопользования, его особенности и проблемы. В целях совершенствования законодательства об использовании и охране воды, с учетом географических и экологических характеристик обоснованы научные и теоретические взгляды на принятие нового «Водного кодекса», даны научные, теоретические и практические рекомендации для положительного решения вопросов водопользования и охраны, аргументированны взгляды автора на интеграцию науки.

Ключевые слова: водопользование, охрана воды, водное законодательство, водный кодекс, управление водными ресурсами, водные объекты, регион Аральского моря, международное водное право.

KHALMUMINOV Jumanazar

Dean of the Law Faculty of Termez State University,
Doctor of Law Sciences, Professor
E-mail: juma_1959@inbox.ru

SOME ISSUES IMPROVEMENT OF LEGISLATIONS IN THE FIELD OF PROTECTION AND USE OF WATER

ANNOTATION

The article analyzes the views on the use and protection of water on the basis of historical sources, the fact that water in natural resources is a source of life for living things, a necessary source for maintaining ecological balance and biodiversity, its current status and relevance. Also, the legislation on the use and protection of water during the years of independence, its practical application, its specificity is also reflected. In particular, on the basis of geographical and ecological features of the country, measures taken in Uzbekistan on water use and protection, its compliance with international standards, factors for improving the legislation in the field of water and water use and its features and problems are studied. In order to improve the legislation on the use and protection of water, taking into account the geographical and environmental characteristics, the scientific and theoretical views on the future adoption of the “Water Code” are substantiated. In order to further consolidate these ideas in practice, scientific, theoretical and practical recommendations for the positive solution of issues of water use and protection are given, the author’s substantiated views on integration with science are summarized and expressed.

Keywords: water use, water protection, water legislation, water code, water resources management, water bodies, the Aral Sea region, international water law.

Маълумки, табиат бойликлари орасида сув алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, у тирик мавжудотнинг ҳаёт манбаидир. Сув-кўплаб экотизимларнинг муҳим компоненти ҳисобланади, шу сабабдан сувнинг мавжудлиги-ҳам сув объектларида ҳам қуруқликда экологик мувозанатни ва биологик хилма-хилликни сақлаб туришнинг зарурий шарти ҳисобланади.

Бу борада ислом дини таълимоти, унинг асоси ҳисобланган муқаддас Қуръони Каримда ҳам сувдан оқилона фойдаланишга алоҳида эътибор берилган. Муборак китобда битилишича, табиат объектлари, жумладан сув бойликлари ва манбалари Яратганнинг мулки ҳисобланиб уни муҳофаза этади [1, Б.341-356].

Шунингдек, зардуштийларнинг муқаддас китоби Авестода сувни асраб-авайлаб фойдаланиш лозимлигига даъват этган ва одамлар шу таълимотга асосланиб сув бойликларига нисбатан оқилона муносабатда бўлганлар. Зардуштийлик таълимоти бўйича сувни ифлос қилиш, дарё, денгиз, чашма, ариқ, қудуқ ва ховуз сувларига нопок нарсаларни ташлаш қатъиян ман этилган.

Албатта, ичимлик сувининг одам организми учун аҳамиятини шарқнинг кўпгина олимлари ҳам яхши билишган.

Жумладан, Абу Али ибн Сино “Тиб қонунлари” китобининг биринчи жилдида “Сувнинг сифати” ҳақида кўпгина маълумотлар келтирилган, сувнинг инсон ҳаёти учун зарур элементлардан бири экани, сувнинг хусусиятларини яхшилайдиган бир неча усулларни баён қилган [2, Б. 148-155].

Ер юзида ҳаёт мавжудлигининг асосий манбаи ҳам сувдир. Маълумки, инсоният, ўсимлик ва ҳайвонот олами, умуман, ҳеч бир жонзот сувсиз яшай олмайди. Ер шарининг учдан икки қисми сув билан қопланган бўлса-да, унинг 97,5 фоизи шўр сувлар бўлиб, ишлатишга яроқсиздир. Қолган 2,5 фоизи чучук сув ресурсларини ташкил этиб, унинг 79 фоизи абадий музликлар, 20 фоизи ер ости сувлари, 1 фоизи эса дарё ва кўллар ҳиссасига тўғри келади.

Маълумотларга қараганда, дунё аҳолисининг ҳар 10 нафардан 4 нафари тоза ичимлик суви етишмайдиган ҳудудларда яшайди. БМТ экспертлари томонидан 2030 йилга бориб Ер шари аҳолиси 8,6 миллиардга, 2050 йилда эса 9,8 миллиардга етиши башорат қилинмоқда. Табиийки, инсоният кўпайган сари сувга бўлган талаб ортиб боради [3].

Мамлакатимиз мустақиллик йилларида сув ресурсларидан фойдаланиш тизими тубдан ислоҳ қилинди, сув ресурсларидан мақсадли, оқилона фойдаланиш ва уни экологик муҳофаза қилиш ҳамда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашга оид тегишли қонунчилик базаси яратилиб амалиётга жорий этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидаги концептуал ғоява илмий-назарий фикрлари асосида, мамлакатимизнинг географик ва экологик хусусиятларини инобатга олиниб, Экологик кодекс Концепциясини ишлаб чиқиш ва Экология кодексини қабул қилиш мақсадга мувофиқлиги алоҳида таъкидланган эди [4].

Эндиликда, ижтимоий тармоқлар ва ОАВ Сув кодексини қабул қилиш ҳақида ҳам бир қатор фикрлар билдирилмоқда. Албатта, шундай экан, олимлар томонидан экология соҳасини кодекслаштириш масалаларига ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шундай экан, Ўзбекистон Республикасининг халқаро андозаларга мос ва замонавий Сув кодексини қабул қилиш бу соҳадаги кўплаб ижтимоий ва ҳуқуқий муаммоларни ҳал этишга ёрдам бериши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги 4947-сонли фармони билан тасдиқланган “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”да “суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш, мелиорация ва ирригация объектлари тармоқларини ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш соҳасига интенсив усуллар, аввало, сув ва ресурсларни тежайдиган замонавий агротехнологияларни жорий этиш” вазифаси қўйилган эди [5]. Ушбу устувор вазифаларни самарали ҳал этиш, сувдан оқилона ва тежамли фойдаланишни бошқариш механизмларини бозор муносабатлари шароитига мос равишда олиб бориш, сувдан фойдаланиш ва уни экологик муҳофаза қилиш соҳадаги қонунчиликни такомиллаштириш зарур ҳисобланмоқда.

Эндиликда, мамлакатимиздаги суғорма экин майдонларидан самарали фойдаланиш, фермер ва деҳқон хўжалигини юритиш учун суғорма ер участкасини бериш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш, сув тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик чораларини кучайтириш орқали ислохотларнинг ҳуқуқий асослари янада мустаҳкамланмоқда.

Шу билан бирга, таъкидлаш жоизки, бугунги кунда қишлоқ хўжалигини юритиш усулларининг замонавий талабларга жавоб беролмаслиги оқибатида, сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва уни экологик муҳофаза қилиш талаблари ҳамда бу соҳадаги қонунчилик талаб даражасида деб айтиш қийин. Айниқса бугунги кунда, сув ресурсларидан самарали фойдаланишга ташқи омиллар, яъни иқлимнинг ўзгариши, аграр соҳанинг бошқа тармоқлар билан рақобати, бу соҳа қонунчилигини бузилиш ҳолатларини мавжудлиги, ва бошқа ўзига хос ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларнинг салбий таъсири кучайиб бормоқда. Бу эса ўз навбатида, сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш тизими самарадорлигини ошириш учун таъсирчан чора-тадбирларни қўллаш заруратини тақоза этмоқда. Яъни: сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишда рағбатлантириш, сувдан фойдаланиш усулларини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш имкониятини ошириш, СИУ ва сув ресурслари билан шуғулланувчи институтлар, нодавлат ва нотижорат ташкилотлар фаолиятини мустаҳкамлаш, бу соҳадаги қонунчиликни замон талаби асосида такомиллаштириш каби ва бошқа тадбирларни амалга ошириш лозим.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, сувдан фойдаланиш билан боғлиқ илмий тадқиқотлар собиқ иттифоқ даврида бир қатор ўзбек аграр-ҳуқуқшунос олимлари томонидан тадқиқ этилган.

Бу соҳада илмий ишлар етакчиси М.П. Ишимов ҳисобланиб, унинг олиб борган илмий тадқиқот ишида Ўзбекистонда сувдан фойдаланиш ҳуқуқи тушунчаси, мазмуни, тамойиллари, ҳуқуқий тартибга солиш масалалари очиқ берилган [6, Б.21.].

Жумладан, Ф.М.Тюльпановнинг Ўзбекистон Республикаси жамоа ва давлат хўжалиги мисолида қишлоқ хўжалик корхоналарининг сувдан фойдаланиш ҳуқуқи мавзусидаги номзодлик диссертациясида қишлоқ хўжалигида сувдан фойдаланишнинг ҳуқуқий муаммолари, юридик табиати, ўзига хос хусусиятлари кенг таҳлил этилган [7].

Шунингдек, И.А.Черкашининг илмий тадқиқот иши хўжаликлараро қишлоқ хўжалик корхоналарининг сувдан фойдаланиш ҳуқуқига боғишланган бўлиб хўжаликлараро қишлоқ хўжалик ташкилотларининг қишлоқ хўжалигига мўлжалланган сувдан фойдаланишга доир субъектив ҳуқуқ ва мажбуриятларини моҳиятига бағишланган [8].

Ваҳоланки, Л.П.Эшонқуловнинг илмий тадқиқот ишлари қишлоқ хўжалигида фуқароларнинг томорқа хўжалиги юритиш учун сувдан фойдаланиш ҳуқуқий муаммоларига бағишланган бўлиб, фуқароларнинг сувдан фойдаланиш ҳуқуқи тушунчаси, мазмуни, сув қонунчилиги бузилганда юридик жавобгарлик масалалари моҳияти батафсил ёритилган [9].

Ж.Т.Холмўминовнинг докторлик диссертация ишида эса суғориладиган ерлардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш билан боғлиқ экологик-ҳуқуқий муаммолар атрофлича ўрганилган [10,Б.45].

Зеро, Ҳ.Ш.Ҳайитовнинг илмий тадқиқот ишларида ҳам қишлоқ хўжалигида сувдан фойдаланишни ҳуқуқий тартибга солиш муаммолари ўз ифодасини топган [11].

Кейинги йилларда қишлоқ хўжалигида сувдан фойдаланиш ҳуқуқи билан шуғулланган айрим, МДҲ олимлари жумладан, У.Ж.Юсуповнинг илмий ишларини ҳам кўрсатиш мумкин [12].

Шу ўринда таъкидлаш лозимки, юқорида зикр этилган муаллифларнинг илмий асарлари собиқ совет даври ижтимоий - иқтисодий, сиёсий шарт-шароитлари руҳида ёзилган, ўша давр қонунчилиги асосида яратилган бўлиб, уларда билдирилган кўпгина фикр мулоҳазалар ҳозирги давр бозор иқтисодиёти талабларига, мамлакатимизда амалга оширилаётган давлат қурилиши, суд-ҳуқуқ ислоҳатлари мазмун-моҳиятига мос келмайди. Улардан илмий мушоҳада, баъзи назарий фикрлар бўйича мунозаралар олиб бориш учун фойдаланиш мумкин.

Тегишли адабиётларнинг таҳлили, қонун ҳужжатларидаги бўшлиқларни аниқлашнинг муайян методларидан фойдаланиш орқали қуйидагиларга эришиш мумкинлигини кўрсатади:

1) сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатда бўшлиқ мавжуд эканлиги, бугунги кунда уни такомиллаштириш лозим эканлиги асосланади;

2) илмий-назария ва амалиёт таҳлилига кўра қонунчиликдаги бўшлиқни тўлдириш имкониятининг мавжудлиги тўғрисидаги масала ҳал этилади;

3) сувдан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга оид ижтимоий муносабатлар ривожланишининг мавжуд даражаси билан боғлиқ ҳолда тегишли қонун ҳужжатларидаги бўшлиқларни бартараф этишнинг объектив зарурати бор ёки йўқлиги тўғрисидаги масала ҳал этилади;

4) муайян норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш мақсадида янги ҳуқуқий конструкцияларни ишлаб чиқиш билан боғлиқ вазифаларни режалаштиришда бўшлиқларни бартараф этиш заруратининг мавжудлигига оид масалалар кўриб чиқилади.

Шу маънода айтганда, сув табиий манба сифатида ўз ўзидан биологик тозаланиш хусусиятига эга. У қуёш нури ва организмларнинг фаолияти таъсирида тозаланади. Масалан, сув 24 соатда 50 фоиз бактериялардан тозаланади, 96 соатда ифлословчи моддаларнинг 0,5 фоизи қолади, аммо жуда ифлосланган сувнинг тозаланиши қийин бўлади.

Ҳозирги вақтда ер юзидаги ҳар бир кишига кунига 3 литрдан 790 литргача сув керак бўлади, инсонларнинг жон бошига кундалик сарфланадиган сувнинг миқдори ўта фарқлидир. Жумладан, ривожланган мамлакатларда кўпинча 550-600 литрга етади, тараққий этмаган давлатларда 60-150 литр атрофида, қишлоқ жойларида 15-25 (40 литр)ни ташкил қилади [13].

Олимларнинг таъкидлашича, ер юзининг тахминан 71 фоиз қисми сув билан қопланган. Аммо бу сувнинг 1 фоизи ичиш учун яроқлидир, табиатда сувнинг 1330 тури мавжуд бўлиб, одам ҳаёти давомида тахминан 35 тонна сув истеъмол қилар экан. Ҳар кун 5 000 инсон ифлосланган ичимлик суви истеъмол қилганлиги туфайли вафот этади. 1 миллиард инсон санитария нормаларига кўра хавфсиз ҳисобланувчи ичимлик сувидан фойдаланиш имкониятига эга эмас. Масалан, бугунги кунда ер юзидаги 8 миллиардга яқин аҳолининг 1,5 миллиард нафари тоза ичимлик сувига муҳтож, 2,3 миллиард нафар одам санитария ҳолати талаб даражасига жавоб бермайдиган сувдан

фойдаланишга мажбур бўлмоқда. Яна бир муаммо, дунё аҳолисининг ҳар 10 нафаридан 4 нафари тоза ичимлик суви етишмайдиган ҳудудларда яшамоқда. Юнеско ташкилоти мутахассислари дунёдаги энг тоза сув Финландияда эканини таъкидлашган.

Бизнинг мамлакатимизда сув фонди ерлари 14,4 миллион гектарни ташкил этиб, айти пайтда Ўзбекистонда 55 та сунъий сув омборлари мавжуд. Бундан ташқари, Ўзбекистон сув ресурслари миллий бойлигини 500 та табиий кўл ҳамда 1 448 та булоқ ташкил этади. Шунинг 30 таси Амударё ҳавзасида, 25 таси Сирдарё ҳавзасида жойлашган. Сув омборлари ҳажми ва тўпланган сув миқдори бўйича табиий сув ҳавзаларидан анча катта. Айти пайтда 4,3 миллион гектар ерни суғориш учун ўртача 57 миллион м³ сув олинмоқда, у мавжуд сув ресурсларининг 90 фоизини ташкил этади.

Бугунги кунда мамлакатимизда жами 17 мингдан ортиқ табиий сув оқар ҳавзалари, 100 га яқин ер ости сув манбалари мавжуд. Амударё ҳавзасида уларнинг сони 9,9 мингга бўлса, Сирдарё ҳавзасида 4,9 мингга, бу дарёларнинг орасида эса улар 2,9 мингтани ташкил қилади [14, Б. 20-22].

Кўриниб турибдики мустақил юртимизнинг сув фонди бойлиги катта аҳамият касб этиб, улардан оқилона фойдаланиш ўзига хос хусусиятга эгадир [15].

Дарҳақиқат, бугунги кунда, сув ресурсларидан фойдаланиш ва муҳофаза қилишга қаратилган масалалар алоҳида аҳамиятга эгадир. Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг ташаббуси билан ишлаб чиқилган 2017-2021 йилларда “Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”да глобал иқлим ўзгаришлари ва Орол денгизи қуришининг қишлоқ хўжалиги ривожланиши ҳамда аҳолининг ҳаёт фаолиятига салбий таъсирини юмшатиш бўйича тизимли чора-тадбирлар кўриш лозимлигини аниқ кўрсатиб берди [16].

Этиборли томони шундаки, бу соҳада 2018 йил 24 августда Туркменистоннинг Туркманбоши шаҳрида бўлиб ўтган Оролни кутқариш халқаро жамғармаси таъсисчи давлатлар раҳбарлари мажлисида Президентимиз Шавкат Мирзиёев нутқ сўзлаб, сувни тежаш, трансчегаравий сув ресурсларини бошқариш ва улардан оқилона фойдаланиш масалаларидаги минтақавий ҳамкорлик даражасини кескин ошириш лозимлигини алоҳида таъкидлаб ўтди [17].

Мазкур гоё бугунги кунда сув ресурсларини бошқариш ва улардан оқилона фойдаланиш масалаларидаги минтақавий ҳамкорликни олдинги пайтлардагидек, фақат қоғозда бўлиши эмас, балки амалда бажарилишига ҳам катта этибор беришлигидан далолат беради.

Маълумотларга кўра, 2005 йилда Ўзбекистонда жами сув танқислиги 2 м³, деб баҳоланган бўлса, иккинчи миллий ахборотда ишлаб чиқилган сценарийларга асосланган башоратларга кўра, 2030 йилга бориб сув танқислиги 7 м³ га етиб бориши ва 2050 йилга бориб 13 м³ га кўтарилиши мумкин. Шунинг билан бирга, иқлим ўзгариши оқибатида суғоришга сув сарфлаш, тахминларга кўра, 2030 йилда 5 фоизга, 2050 йилда 7-10 фоизга ва 2080 йилга бориб 12-16 фоизга ошиши мумкин.

Шу ўринда яна бир маълумотни айтиш зарур, инсонни физиологик эҳтиёжини қондириш учун суткасига 2-3 литргача сув сарфланади. Ўрта Осиё шароитларида эса ҳаво ҳарорати 39-40 даража ва ундан ортиқ исиб, намлик камайиб кетганлиги боис суткасига 6-8 литр ва ундан кўпни ташкил этади. Жазирама иссиқ шароитида жисмоний ишнинг оғирлигига қараб одамнинг сувга бўлган физиологик эҳтиёжи суткасига 8-11 литрга бориб етар экан. Демак, сувдан самарали фойдаланиш ва уни экологик муҳофаза қилиш ҳар кунги ва доимий вазифамиз бўлиши лозимдир.

Шу маънода, БМТнинг 1992 йилнинг 3-4 июнь кунлари Бразилияни Рио-де-Жанейро шаҳрида “Атроф-муҳит ва ривожланиш” мавзудаги ҳамда “Трансчегаравий сув оқими ва халқаро кўллари муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш бўйича” (1992 йил 18 сентябрь) конвенциялари айнан трансчегаравий сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш муаммосига қаратилганлиги бежиз эмас. Шунингдек, 1993 йилдан БМТ томонидан ҳар йили 22 март кунини “**Бутунжаҳон сув кун**” сифатида нишонлаш тўғрисида қарорга келиши бугунги ва келажак авлодни сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва уни экологик муҳофаза қилишга ундайди.

Мана, **30 йилдирки** мустақиллик йилларида давлатимиз белгилаган стратегик мақсадларга эришишда иқтисодимизнинг моддий асоси бўлган сув ресурслардан оқилона фойдаланиш ва уни муҳофаза қилишга доир муносабатларни тартибга солувчи қонунни қабул қилиш, уни такомиллаштириш ва ривожлантиришга оид кенг қамровли халқаро андозаларга мос ишларни амалга ошириб келинмоқда.

Айниқса, 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 50-моддасида “Фуқаролар атроф-табиий муҳитга эҳтиёткорона муносабатда бўлишга мажбурлиги”, 55-моддасида “Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳамда

бошқа табиий захиралар умуммиллий бойликдир, улардан оқилона фойдаланиш зарур ва улар давлат муҳофазасидадир”[18], деб кўрсатилиши ҳозирги кунда сувга оид қонунчиликнинг ривожини ва уни такомиллаштиришни ҳуқуқий асоси бўлиб, сувга оид давлат сиёсатининг устивор йўналишларидан биридир.

Жумладан, мустақилликнинг илк кунларидаёқ Конституция талабларига асосан мамлакатимизда, 1993 йил 6 майда 29-боб ва 119 моддadan иборат бўлган, Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди [19].

Ушбу Қонуннинг асосий вазифалари аҳоли ва иқтисодиёт тармоқлари эҳтиёжлари учун сувлардан оқилона фойдаланишни таъминлаш, сувларни булғаниш, ифлосланиш ва камайиб кетишдан сақлаш, сувларнинг зарарли таъсирининг олдини олиш ҳамда уларни бартараф этиш, сув объектларининг ҳолатини яхшилашдан, шунингдек сувга доир муносабатлар соҳасида корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, фермер, деҳқон хўжаликлари ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишдан иборатдир.

Тадқиқот жараёнида таҳлил ва синтез, индукция ва дедукция, статистик гуруҳлаш, тарихийлик, эксперт баҳолаш, илмий абстракциялаш ва бошқа усуллардан кенг фойдаланилди.

Бугунги кунда мустақил Ўзбекистонда қабул қилинган сувга оид қонун ва норматив ҳуқуқий ҳужжатларнинг асосий хусусиятлари ҳам шундаки, улар замонавий талабларни ўзида акс эттириб, сув билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишга қаратилганлиги билан фарқланади фарқланади.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, мустақилликнинг илк кунларидаёқ мамлакатимизда сувдан оқилона фойдаланиш, санитария ва экологик ҳолатни яхшилашни таъминлаш соҳасида изчил ишлар олиб борилиб, 2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш соҳасидаги Миллий мақсад ва вазифаларга эришишни таъминлаш ишлари амалга оширилмоқда.

Давлатимиз раҳбари, Шавкат Мирзиёев 2017 йил 19 сентябрда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқида “Бугунги куннинг энг ўткир экологик муаммоларидан бири-Орол ҳалокатига яна бир бор эътиборингизни қаратмоқчиман. Мана, менинг қўлимда-Орол фожиаси акс эттирилган харита. Ўйлайманки, бунга ортиқча изохга ҳожат йўқ. Денгизнинг қуриши билан боғлиқ оқибатларни бартараф этиш халқаро миқёсдаги саъй-ҳаракатларни фаол бирлаштиришни тақозо этмоқда. Биз БМТ томонидан Орол фожиасидан жабр кўрган аҳолига амалий ёрдам кўрсатиш бўйича шу йил қабул қилинган махсус дастур тўлиқ амалга оширилиши тарафдоримиз” [20] – деб кўрсатилиши ва Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясида сўзлаган нутқида бугунги кунда иқлим ўзгаришларининг оқибатларини юмшатишнинг замонавий ва халқаро ёндашувини ҳам кўрсатиб берди [21].

Бу масалада Ўзбекистондаги БМТ вакиллиги томонидан ҳам эътиборли ташаббус ва ишлар олиб борилмоқда. Жумладан, 2019 йилнинг 1 апрель кунини Норвегия ҳукумати ва БМТнинг Кўп томонлама шериклик траст жамғармасининг Нью-Йоркдаги Офиси БМТнинг Ўзбекистонни Орол бўйи ҳудуди учун Инсон хавфсизлиги бўйича кўп томонлама шериклик траст жамғармасига 9,5 миллион Норвегия крони (қарийб 1,1 миллион АҚШ доллари) миқдоридagi тўловни тасдиқловчи стандарт шартномани имзоладилар.

Маълумки, 1960 йилларгача дунёнинг тўрттинчи йирик ёпиқ денгизи бўлмиш Оролнинг қуриши миллий ва минтақавий чегаралар доирасидан чиқувчи инсониятнинг энг катта экологик фалокати ҳисобланади. 2018 йилда БМТ шафелигида ташкил этилган Траст жамғармаси Орол денгизи ҳудудида истиқомат қилувчи ҳамжамиятларнинг экологик ва ижтимоий-иқтисодий эҳтиёжларини ҳал қилишда миллий ва халқаро даражада ҳамкорликни амалга ошириш ва барқарор ривожланиш соҳасида глобал мақсадларга эришиш бўйича биргаликдаги саъй-ҳаракатларни тезлаштириш учун ягона майдонни тақдим этади.

Бугунги кунга келиб Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати ўз бўйнига Траст жамғармасига 6,5 миллион доллар миқдоридa улушини қўшиш ҳақида мажбуриятни олган, унинг 2,0 миллион доллари Траст жамғармасининг ҳисобига ўтказиб бўлинди. Норвегия Жамғармага маблағ киритган биринчи ташқи донор бўлиб ҳисобланади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан “2019-2030 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасининг “яшил” иқтисодиётга ўтиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарорни имзолади [22].

Орол бўйидаги экологик инқирознинг салбий таъсирини юмшатиш чораларини кўриш; иқлим ўзгариши оқибатларига мослашиш ва уларни юмшатиш, табиий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ва табиий экотизимларни асраш; саноат корхоналари инфратузилмасини

модернизациялаш, энергия самарадорлигини 20 фоиздан кам бўлмаган миқдорга ошириш ҳамда соф ва экологик хавфсиз технологиялар ва саноат жараёнларидан янада кенг фойдаланиш ҳисобига уларнинг барқарорлигини таъминлаш; иқтисодиётнинг барча тармоқларида сувдан фойдаланиш самарадорлигини сезиларли даражада ошириш, 1 миллион гектаргача майдонда томчилатиб суғориш технологиясини жорий этиш ва уларда етиштириладиган экинлар ҳосилдорлигини 20-40 фоизгача ошириш; ерларнинг таназзулга учраши бўйича нейтрал балансга эришиш; “яшил” иқтисодиёт соҳасида, шу жумладан икки томонлама ва кўп томонлама шартномалар тузиш орқали халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва бошқаларга катта эътибор берилди.

Шуниси эътиборлики, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 2001 йил 30 августдаги қарорига асосан мамлакатимиз Рамсар Конвенциясига қўшилди ва ушбу қарор 2002 йилнинг 8 февралидан кучга кирди. Ҳозирда мамлакатимизнинг майдони 31,3 минг гектарга тенг Денгизкўл ҳамда 527,1 минг гектар бўлган Айдар-Арнасой кўллар тизими Рамсар рўйхатига киритилганлиги билан фахрланиш мумкин.

Эътиборли томони шундаки, мустақилликнинг кейинги йилларида Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонунининг янги таҳририга ва унга қўшимча ва ўзгартиришлар киритилишига ҳам катта аҳамият берилди [23].

Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”, 21 апрель 2017 йилдаги “Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони [24], “2017-2021 йилларда ер ости сувлари захираларидан оқилона фойдаланишни назорат қилиш ва ҳисобга олишни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 4 май, ПҚ-2954-сон Қарори [25], “Сув объектларини муҳофаза қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 25 сентябрь 2017 йилги Қарори [26], 2017 йил 16 ноябрдаги “Сув таъминоти ва сув чиқариш хизмати кўрсатиш соҳасида тўлов интизомини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори [27], 20 апрель 2017 йилги, “2017-2021 йилларда ичимлик суви таъминоти ва канализация тизимларини комплекс ривожлантириш ҳамда модернизация қилиш дастури тўғрисида”ги [28], 2017 йил 18 январь “2017-2021 йилларда Оролбўйи минтақасини ривожлантириш давлат дастури тўғрисида”ги [29] Қарорлари ҳамда, 19 июнь 2019 йилги “Қишлоқ хўжалигида ер ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисидаги Фармони [30], бу соҳадаги ишларни замон талаби асосида олиб боришни ҳуқуқий асоси бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 25 сентябрда “Сув объектларини муҳофаза қилиш тизимини янада такомиллаштириши чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3286-сонли қарори қабул қилиниб, қарор ижроси юзасидан вилоят ҳудудидан оқиб ўтувчи дарё ўзанларидан кенг тарқалган қазилма бойликларини қовлаш ҳамда қирғоқларини мустаҳкамлаш ишларини ҳамкор ташкилотлар билан тартибга солиш борасида назорат ишлари олиб борилиши аниқ кўрсатилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2017 йил 21 апрелда имзоланган “Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан, шу жумладан ичимлик сувидан оқилона фойдаланиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик кучайтирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги [31] Қонунини қабул қилиниши ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9 октябрдаги “Сув ресурсларини бошқариш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори [32] ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони [33] бу соҳада туб бурилиш ясалганлигидан далолатдир.

Айниқса, Президентимизнинг 2020 йил 10 июлда “Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони [34] қабул қилинганлиги сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш соҳасида айни муддао бўлди.

Фармон билан Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган концепцияси тасдиқланди. Сув омборлари, сел-сув омборлари ва бошқа сув хўжалиги объектларининг хавфсизлигини ҳамда ишончли ишлашини таъминлаш концепциянинг устувор йўналишларидан бири этиб белгиланди.

Фармонга кўра, 2030 йилга қадар суғориш тизимларининг фойдали иш коэффициенти

ошириш, сув таъминоти паст даражада бўлган ҳамда шўрланган суғориладиган ер майдонларини камайтириш белгиланди. Сув хўжалиги вазирлиги тизимидаги насос станцияларининг йиллик электр энергияси истеъмолини 25 фоизга камайтириш, барча ирригация тизими объектларига “Smart Water” (“Ақлли сув”) сув ўлчаш ва назорат қилиш қурилмалари ўрнатилиб, сув ҳисобини юритишда рақамли технологияларни жорий этиш кўрсатилди. Бундан ташқари, қишлоқ хўжалиги экинларини суғоришда сувни тежайдиган технологиялар билан қамраб олинган ерларнинг умумий майдонини 2 миллион гектаргача, шу жумладан, томчилаб суғориш технологиясини 600 минг гектаргача етказиш ва ҳақозолар кўзда тутилган.

Фармонда назарда тутилган вазифаларнинг тўлиқ ва ўз муддатида бажарилишини таъминлаш мақсадида Сув хўжалиги тизимида масъул бошқарма ташкил этилади. Шунингдек, Фармон билан концепцияда белгиланган вазифаларни 2020-2022 йилларда амалга ошириш бўйича “Йўл харита”си тасдиқланди. Унга мувофиқ, сув ресурсларини бошқариш, сувдан самарали фойдаланиш ва сувни истеъмол қилиш бўйича самарали механизмларни жорий этиш мақсадида Сув кодекси ишлаб чиқилади.

Ушбу хорижий андозаларга мос мамлакатимизда ишлаб чиқилаётган “Сув кодекси”ни қабул қилиниши ва ривожлантиришнинг устуворлиги қуйидаги йўналишларни ўзида ифода этиши мақсадга мувофиқдир.

Масалан, сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва уларни экологик ҳуқуқий муҳофаза қилишни мустақамлаш, сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш соҳасида амалда бўлган қонунчилик ҳужжатлари батафсил ўрганилиши-тафтиш қилиниши, уларнинг тугал рўйхати тузилиши, эскирганларини бекор қилиниши айна муддао бўлади. Бунда экологик хавфсизлик ва сувдан фойдаланиш ҳамда уни муҳофаза қилиш талаблари эътиборга олинishi, Орол денгизидаги сувга оид муносабатлар, чўлланиш оқибатида Орол бўйидаги эндигина яхшиланиб бораётган ижтимоий-экологик ҳолат ёмон томонга ўзгариб боришини олдини олишга эътибор қаратиш лозим. Шунингдек, сувдан фойдаланиш ҳамда уни экологик муҳофаза қилишда, ҳар бир фуқаро ўзининг конституцион бурчига итоат қилиши ва сувга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, қонун талабларини бажариши зарур.

Масалан: 2005 йилда Ўзбекистонда жами сув танқислиги 2 км³, деб баҳоланган бўлса, иккинчи миллий ахборотда ишлаб чиқилган сценарийларга асосланган башоратларга кўра, 2030 йилга бориб сув танқислиги 7 км³ га етиб бориши ва 2050 йилга бориб 13 км³ га кўтарилиши мумкин. Шунинг билан бирга, иқлим ўзгариши оқибатида суғоришга сув сарфлаш, тахминларга кўра, 2030 йилга бориб 5 фоизга, 2050 йилга бориб 7-10 фоизга ва 2080 йилга бориб 12-16 фоизга ошиши мумкин.

Савол туғилиши мумкин, мамлакатимизда, “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги қонун мавжуд бўлса-да, Сув кодексини қабул қилишга эҳтиёж мавжудми?

Ҳа албатта, мавжуд чунки, ушбу қонунни қабул қилинганлигига ҳам 27 йил бўлиб, кўплаб қўшимча ва ўзгартиришлар киритилган, қолаверса ҳозирги кундаги сув ресурсларига бўлган талаб аҳоли кўпайиши натижасида ўзгариб бормоқда, зеро сувга оид муносабатлар янги ҳаёт, янги аср талабига жавоб бериши ва қолаверса сув қонунчилиги халқаро андозаларга ҳам мос бўлиши лозим. Фикримизча, мазкур масалани ўрганиш ва тадқиқ этиш орқали Сув кодексини қабул қилинишининг қуйидаги ижобий хулосаларини кўрсатиш мумкин:

биринчидан, Сув кодексини жамият ва табиат ўзаро муносабатларининг барча йўналишларида умумий ҳамда ўзига хос меъёр ва талабларни белгилаб берувчи, сувга оид муаммоларни ҳал қилиш учун барча сув ҳуқуқи институтларини бирлаштирувчи, ягона норматив-ҳуқуқий ҳужжатда тартибга солинган бевосита таъсир этувчи қонунлар мажмуи деб баҳолаш;

иккинчидан, Сув кодексини замон талаби асосида ишлаб чиқиш-илмий-амалий жиҳатдан асослаш ҳамда экологик чора-тадбирларни рўёбга чиқаришнинг ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва ташкилий-ҳуқуқий механизмларини яратишни талаб этувчи мураккаб ҳуқуқий ижодий жараёндан иборат эканлиги;

учинчидан, Сув кодекси меъёр ва талабларини қўллаш самарадорлиги, нафақат давлат бошқаруви органларининг, махсус ваколатли давлат органларининг фаолиятига, балки фуқаролик жамияти институтларининг шаклланиши, нодавлат ва нотижорат жамоат ташкилотларининг, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг сувга оид муаммоларни ҳал этишдаги кенг иштирокига бевосита боғлиқ бўлишини ҳам таъкидлаш ўринлидир.

Умуман олганда, назарий фикрлар ва амалиёт жараёни шуни кўрсатмоқдаки, мамлакатимизнинг

географик ва экологик хусусиятларни инобатга олиб Сув кодексини қабул қилиш ҳозирги давр талаби бўлиб, у сув қонунчилигини такомиллаштириш ҳамда сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш билан боғлиқ бўлган муаммоларни ҳал этишда, ҳамда миллий экологик қонунчиликни халқаро андоза талабларига мослаштиришда муҳим аҳамият касб этади деб ўйлаймиз.

Шунингдек, Сув кодексини қабул қилиниши бир қатор ўзига хос хусусиятлар ҳамда талабларни ҳам ўзида ифода этиши мақсадга мувофиқ бўлиб, ушбу масалага оид илмий-назарий фикрлар ҳам мавжуд [35, Б.24].

биринчидан, Сув ресурсларини интеграциялашган ҳолда бошқариш принциплари, сувни тежайдиган замонавий технологиялар кенг жорий қилиш, сув билан боғлиқ кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини диверсификация қилишга доир ва бошқа кўплаб чора-тадбирларни амалга оширишни;

иккинчидан, сув ресурсларини экологик ҳуқуқий муҳофаза қилиш ва фойдаланишнинг асосий мақсади ва вазифалари фуқароларнинг қулай атроф- табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқларини таъминлаш ва кафолатлаш ҳамда сувга оид бошқа экологик-гигиеник ва санитария-эпидемиологик талабларини амалга ошириш ва уларни бажарилишини таъминлашни;

учинчидан, сувдан фойдаланиш ва уни экологик-ҳуқуқий муҳофаза қилишни рағбатлантириш амалдаги экологик-ҳуқуқий нормалар асосида тартибга солиниши, сувдан фойдаланувчи юридик ва жисмоний шахсларнинг ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини, жумладан, сув ресурсларининг табиий экологик хоссасини сақлаш, ифлосланишининг, уни гидрологик ва гидрогеологик режимини бузилишини олдини олиш, кимёвий, физикавий ва биологик хоссалари пасайишининг олдини олиш ва бошқа бир қатор экологик тадбирларни амалга оширишни;

тўртинчидан, Ўзбекистонда томчилатиб суғориш тизимини йўлга қўйиш мақсадга мувофиқ бўлиб, ҳали бу борада тажриба катта эмас. Балки, Ўзбек ҳукумати секин-аста қайси минтақалар ва экинларни томчилатиб суғориш мумкинлигини хорижий тажриба асосида ўрганиб бориши, шу жараёнда эса катта тажриба тўплаши табиий. Чунки, томчилатиб суғоришга мос экинларни экиб, даромадни оширади, сувни тежайди. Масалан, Исроилда томчилатиб суғориш ёрдамида мева-сабзавот ишлаб чиқариш 60-70 фоизгача кўпайганлиги ўз исботини топган. Бу эса қонунчиликда ҳам ўз ифодасини топиши лозим.

Бешинчидан, Орол денгизи фожиасининг кенг кўлам касб этган оғир оқибатлари Оролбўйи аҳолиси, ушбу ҳудуднинг иқтисодиёти, ижтимоий соҳа ва атроф-муҳитига таҳдид солаётган кўплаб хавф-хатарларни самарали бартараф этишга қаратилган янги, кенг қамровли ёрдам дастури талабларини ўзида ифодалашни тақоза этади.

Олтинчидан, Ўзбекистон Республикасида қабул қилинадиган Сув кодекси халқаро сув қонунчилиги андозаларига мос бўлиши ва сув билан боғлиқ барча муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиши, Президент томонидан қабул қилинган фармон ва қарор, ҳукумат қарорлари талабларини ўзида ифода этиши ҳамда бугунги кундаги иқлим ўзгаришларининг экологик хусусиятлари инобатга олиниши билан аҳамиятли бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Хуллас, Сув кодексининг қабул қилиниши бизни ўраб турган атроф табиий муҳитни муҳофаза қилишга, уни соғломлаштиришга, аҳоли учун қулай табиий муҳит яратишга, республикамиз фуқароларининг қулай атроф табиий муҳитга эга бўлиш ҳуқуқини таъминлашга, барқарор ривожланишни амалга оширишга, умуман олганда ҳозирги ва келажак авлод учун зилол сув бойлигини асрашга ҳамда экологик хавфсизликни таъминлашга ҳам хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Qur'oni Karim. Alouddin Mansur tarjiması. Toshkent, 2007.
2. Ибн Сино, Абу Али Тиб қонунлари: (Уч жилдлик сайланма). (Тузувчилар: У. Каримов, Ҳ. Ҳикматуллаев). Ж. 1. Т.; А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993. - 304 б.
3. Сув хўжалиги ҳисобот беради. 2018-2019 йиллар сарҳисоби, 2020 йил режалари. Vaktria press. Тошкент. 2020, 255-бет.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 29.12.2020 // URL:<https://president.uz/uz/lists/view/4057>
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони // URL:<https://lex.uz/docs/3107036>.

6. Ишимов М.П. Право водопользования в Узбекской ССР. //Ленинград., 1962.
7. Тюльпанов Ф.М. Право сельскохозяйственных предприятий на материалах колхозов и совхозов Узбекской ССР. //Автореферат дисс.на соис.учен.степени канд. юрид.наук, Алма-ата, 1979, С.23.
8. Черкашина И.А. Право водопользования межхозяйственных, сельскохозяйственных предприятий в современных условиях. //Автореферат диссер.на соис.учен.степени канд. юрид. наук - Алма-ата, 1991. С.22.
9. Эшонкулова Л.П. Қишлоқ хўжалигида фуқароларнинг сувдан фойдаланиш ҳуқуқи.// Ю.ф.н. диссертацияси Автореферати.- Тошкент, 1997.24-бет.
10. Холмўминов Ж.Т. Эколого-правовые проблемы рационального использования и охрана орашаемых земель в Республики Узбекистана. Автореферат дисс. на соис.учен.степени д.ю.н., Алматы, 1997, С. 45.
11. Ҳайитов Ҳ.Ш. Қишлоқ хўжалигида сувдан фойдаланишни ҳуқуқий тартибга солиш муаммолари // Ю.ф.н. диссертацияси Автореферати.-Тошкент, 2009, С.24.
12. Юсупов У.Ж. Право сельскохозяйственного водопользования в Киргизской Республике. Автореферат дисс.на соис.учен.степ.канд. юрид.наук. Тошкент, 2008, С.24.
13. Холмўминов Ж.Т.Инсон борлиқ ва йўқлик орасида. Сиз қай тарафга юз бурасиз? // Инсон ва қонун, 2019 йил 4 июнь.
14. Барқарор тараққиёт ва табиатшунослик асослари.А.Эргашев ва бошқа.-Тошкент:Vaktia press.2016.-20-22 б.
15. Холмуминов Ж.Т. Табиатни асраш-келажак олдидаги бурч // Янги Ўзбекистон, 2020 йил 5 июнь.
16. “Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси” // URL:<https://www.lex.uz/acts/3107036>
17. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 24 августда Туркменистоннинг Туркманбоши шаҳрида бўлиб ўтган Оролни қутқариш халқаро жамғармаси таъсисчи давлатлар раҳбарлари мажлисида сўзлаган нутқи.Орол муаммосини бартараф этиш бўйича минакавий ҳамкорлик янги босқичга кўтарилмоқда // Халқ сўзи, 2018 йил 25 август
18. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. // URL:<https://www.lex.uz/acts/20596>
19. Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонуни // URL:<https://lex.uz/docs/12328>
20. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 19 сентябрь куни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқи // URL:<https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-prezidenti-shavkat-mirziyeev-bmt-bosh-assambleyasi-20-09-2017>
21. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 23 сентябрь куни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи.// URL:<https://xs.uz/uzkr/post/shavkat-mirziyeev-bmt-bosh-assambleyasi-75-sessiyasi-ishida-ishitirok-etadi>
22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2019-2030 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасининг “яшил” иқтисодиётга ўтиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарори // URL:https://nrm.uz/contentf?doc=602068_o%E2%80%98zbekiston_respublikasi_prezidentining_04_10_2019_y_pq-4477-son_2019-2030_yillar_davrida_o%E2%80%98zbekiston_respublikasining_yashil_iqtisodietga_o%E2%80%98tish_strategiyasini_tasdiqlash_to%E2%80%98g%E2%80%98risidagi_qarori&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana
23. Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонунининг янги таҳрири // URL:<https://www.lex.uz/acts/12328>
24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 апрелдаги “Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш тўғрисида” ги Фармони. // URL:<https://lex.uz/docs/3174498>
25. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда ер ости сувлари захираларидан оқилона фойдаланишни назорат қилиш ва ҳисобга олишни тартибга солиш чора-

тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 4 май, ПҚ-2954-сон Қарори.// URL: <https://lex.uz/docs/3193347>

26. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Сув объектларини муҳофаза қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 25 сентябрь 2017 йилги Қарори.// URL: <https://lex.uz/docs/3356821>

27. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 ноябрдаги “Сув таъминоти ва сув чиқариш хизмати кўрсатиш соҳасида тўлов интизомини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори.// URL: <https://lex.uz/docs/3413656>

28. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. 25.01.2020 // URL:<https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

29. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда ичимлик суви таъминоти ва канализация тизимларини комплекс ривожлантириш ҳамда модернизация қилиш дастури тўғрисида”ги Қарори. // URL:<https://lex.uz/docs/3174685>

30. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 январь “2017-2021 йилларда Оролбўйи минтақасини ривожлантириш давлат дастури тўғрисида”ги Қарори. // URL:<https://lex.uz/docs/3099705>

31. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 19 июнь 2019 йилги “Қишлоқ хўжалигида ер ва сув ресурсларидан самарали фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисидаги Фармони. // URL:<https://lex.uz/docs/4378526>

32. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2017 йил 21 апрелда имзоланган “Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан, шу жумладан ичимлик сувидан оқилона фойдаланиш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик кучайтирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги Қонуни. // URL:<https://lex.uz/docs/3969706?query=%D0%A2%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%20%D0%BC%D1%83%D2%B3%D0%BE%D1%84%D0%B0%D0%B7%D0%B0%20%D2%9B%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%88>

33. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9 октябрдаги “Сув ресурсларини бошқариш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори. // URL:<https://lex.uz/docs/4545898>

34. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги “2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони. // URL: <https://lex.uz/docs/4574008>

35. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлда “Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони. // URL: <https://lex.uz/docs/4892953>

36. Холмўминов Ж.Т. Экология кодекси хориж амалиёти ва тақрибий лойиҳа. //Ҳуқуқ ва бурч, 2020 йил, № 2, – Б. 24-31.